

Т. Кузьменко
(м. Київ)

КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ В НАДДНІПРЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ

На початку 1918 р. в Україні відбувалися процеси державотворення. На східних українських землях, що входили до складу Російської імперії, було проголошено Українську Народну Республіку, на чолі якої стояла Центральна Рада. Проте внутрішні й зовнішні конфлікти постійно погіршували ситуацію в країні. Особливо це проявилось у війні з більшовицькою Росією, яка претендувала на українські території. Всі ці причини змусили ЦР шукати сторонньої допомоги в найбільш економічно та військово могутніх державах того часу. На нашу думку симпатії Центральної Ради схилилися на бік Антанти. Із самого початку свого існування вона наполегливо домагалася знайти підтримку серед її членів і особливо Франції¹. Але реакція останньої, яка рішуче стояла за відновлення Російської імперії, змусила керівництво України звернути свою увагу до противників Антанти, тобто до Троїстого союзу, який очолювала Німеччина.

9 лютого 1918 року² між ними було підписано Брест-Литовський мирний договір. Як зазначав відомий західноукраїнський історик Зенон Стефанів, останній “здійснював принцип національного самовизначення українського народу”³. За його умовами центральні країни – Австро-Угорщина, Німеччина, Болгарія – визнавали українську державність, і Україна стала повноправною державою світу, хоча й на короткий час.

Австро-Угорщина і Німеччина зобов'язувалася надавати Центральній Раді військову допомогу. Натомість Україну було зобов'язано поставити для цих держав величезну кількість продуктів та інших матеріальних засобів.

Серед військових частин Австро-Угорської армії особливе місце займав Легіон українських січових стрільців (УСС). У першу чергу він виділявся своїм яскраво вираженим національно-патріотичним характером. Саме це військове формування та його діяльність у період перебування в Наддніпрянській Україні є основним змістом нашого дослідження.

Історія Легіону українських січових стрільців починається з Першої світової війни. На заклик “Головної Української Ради”, яка представляла інтереси українців в Австрії, та за рішенням австрійського уряду було дозволено сформувати Легіон УСС. Останній складався виключно з добровольців. Присягу він прийняв у Стрию на Закарпатті, особовий склад налічував дві з половиною тисячі вояків. З точки зору одного з найвідоміших дослідників стрілецтва Степана Ріпецького, “основна мета цього збройного формування було визволення українських земель від поневолення Російської імперії”⁴.

10 вересня 1914 р. Легіон вирушив на фронт, а вже 25 вересня перші

сотні Легіону взяли участь у боях з російськими військовими частинами. Посилаючись на історичні матеріали того періоду, можна зробити висновок, що за період Першої світової війни, а саме до 1918 р. воїни цієї організації – прості селянські хлопці, студенти, гімназисти – перетворилися на досвідчених солдатів й офіцерів, які мали за плечима бойовий досвід. Легіон був дуже організований і вишколений, мав чітку тилову інфраструктуру, що забезпечувала стрільців усім необхідним. Сюди входили такі допоміжні формації, що знаходилися в етапі діючої армії, як Кіш УСС та Вишкіл, Збірна станиця УСС у Львові, Поборова станиця УСС у Станіславові (сучасний Івано-Франківськ) і тиліві – у Відні розміщувалися Боева управа УСС та Осередня збірна станиця⁵.

Серед вищезгаданих допоміжних формацій Легіону слід відзначити Кіш і Вишкіл. Саме тут проходили військову підготовку новобранці. Разом з військовою наукою отримували молоді стрільці знання з української історії, літератури й мистецтва. Кіш УСС став центром культурно-освітньої та національно-патріотичної роботи серед усього стрілецтва. У Легіоні українських січових стрільців існували літературно-мистецькі гуртки, що отримали загальну назву “Пресової квартири УСС”. Саме в них було зібрано найкращі творчі сили Українських січових стрільців. Як стверджував С. Ріпецький, “Пресова квартира УСС була не тільки друкованим органом, вона стала для усього стрілецтва осередком духовного життя”⁶.

За допомогою цієї останньої було налагоджено випуск пів місячника “Шляхи”, та місячника “Вісника Пресової Квартири”. Основним завданням цих видань було ознайомлення широких мас населення з ідеями й настроями що панували тоді у стрілецтві.

У Легіоні на професійному рівні працював театр. В сфері музики активно діяли оркестр та хор, які задовольняли духовні потреби стрільців. Як свідчив один з дослідників стрілецтва Богдан Гнатевич, “за чотири роки боротьби Українські січові стрільці перетворились на першорядну бойову одиницю, яку й влада цинила, і вороги шанували, їх існування було надійною сторожею політичних прав галицьких українців, а їхня праця найкращою пропагандою ідеї збройної боротьби за незалежність нації”⁷.

Отже ми можна зробити висновок, що на початок 1918 р. Легіон УСС був не тільки військовою а й потужною культурно-освітньою організацією.

Мирні переговори у Брест-Литовську стрільці сприйняли дуже оптимістично. Один з дослідників стрілецтва Осип Думін зазначав, що “УСС були того погляду, що німецькі війська ввійдуть на Україну, щоб допомогти Центральній Раді завести лад і спокій, що з німцями підуть і Австрійці, в цьому не було сумніву, а з ними піде Легіон українських січових стрільців. Про цю щасливу хвилину стрілецтво мріяло в сні і наяву”⁸.

УСС активно почали готуватися до походу. Як зазначав у своїй праці Никифор Гірняк, “В Коші влаштовано серію доповідей для стрільців про історичні умови життя українського селянства та інші актуальні проблеми для галичан. Метою тих доповідей було вияснити молодим хлопцям різницю між психікою галичан і наддніпрянських народних

мас, що стало причиною за різних умов життя в двох займанщинах. Внаслідок цих розмов на ці теми О.Назарук склав десять заповідей для стрільців-галичан та про їх поведінку з населенням України. Ці інструкції було роздано потім усім стрільцям перед виїздом на Україну”⁹.

На нашу думку, вищезгадана інструкція – це була програма дій Легіону українських січових стрільців на Наддніпрянській Україні, спрямована на підвищення культурно-освітнього й національно-патріотичного руху серед місцевого населення. Її повна назва – “Інструкція для УСС, що їдуть на Україну”. Вона складалася з двох частин. Перша була інформативного характеру. У ній зазначалося що “на українських землях твориться рівночасно держава і нація. Держава полягає на війську, адміністрації, скарбовості, судівництві, нація полягає на освіченому народі і згуртованій інтелігенції. Найбільш важливим для нації буде розбудова шкіл, преси, бібліотек, культурних товариств, читалень, клубів, спрямованих у національному дусі. В усіх цих напрямках мають вислані УСС діяти творчо й організовувати основні засади будівництва української нації й держави”.

Далі у ній підкреслювалося, що “стрільці повинні виступати від імені Центральної Ради, виконуючи всі її накази і розпорядження. У випадках конфліктів і непорозумінь діяти на власний розсуд. Для заданих цілей використовувати всі людські резерви і матеріальні засоби”¹⁰.

Друга частина складалася виключно з методів та способів запровадження вище згаданих планів у дію. Серед них можна відзначити найбільш важливіші, на наш погляд, такі дії, як “по приїзді на місце постою довідатися і вступити в контакт з українськими товариствами і організаціями. Зайняти міста і містечка, які є центрами державного життя, піднімати проблему про їх українізацію. На всі державні посади висувати виключно українців..., у разі невиконання наказів місцеві органи влади ліквідувати та створити нові зі своїх людей. Розвідати та дізнатися про ворожих агітаторів. Чи це колишні царські чиновники, чи інші чужинці, їх вивезти на захід і інтернувати. Своїх людей боронити та старатися з’єднувати переконанням...”

Давати виклади з української історії, Шевченка, пояснювати різницю між Україною і Московією, причому не ляяти нікого. Вимінювати, роздавати українські книжки, доставляти часописи зі Львова, Києва гуртувати молодь у “Січі”, давати курси українознавства, говорити виключно по-українському до населення без огляду, чи це жид чи польський дідич...”¹¹.

Спираючись на наведену інструкцію, можна зробити висновок, що воїни легіону були підготовлені до походу й тільки чекали нагоди, аби піти на допомогу Центральній Раді. Ця остання трапилася 27 лютого 1918 р. Бойові підрозділи Легіону разом з іншими частинами Австро-Угорської армії залишили свої окопи, форсували Збруч, перейшли кордон і за один день підійшли до Кам’янець-Подільського.

Після короткого відпочинку Легіон вирушив до Вапнярки. Перебували січові стрільці на Поділлі трохи більше трьох тижнів. За той період вони провели широку просвітницьку роботу, основним завданням

якої було донести до населення та роз'яснити йому основні завдання Української Центральної Ради, познайомити жителів Поділля з національним життям галицьких українців, роз'яснили ідеї й завдання УСС. В пропагандистських цілях найчастіше використовувалися теми національно-патріотичного спрямування, наприклад, “Наслідки московського панування для українського народу, потреба сепаратизму від Московщини і створення власної держави, необхідність організації державних органів” та ін.¹²

Один з учасників тих подій, згадуючи їх, відзначав, що “селянська маса національно малосвідома. Міста в Україні були денаціоналізовані і мали тоді обмаль свідомої інтелігенції”¹³.

На підтвердження цієї думки наведемо свідчення С.Ріпецького. У своїй праці він повідомляв, що “просвітницька робота Українських Січових Стрільців натрапляла на великі труднощі через брак національної свідомості в більшості населення, яке майже не цікавилось роботою Української Центральної Ради та і взагалі політично-державними справами України.

Вся Україна і в тому числі стрілецтво, пізнало страшні наслідки довголітнього польського та московського панування, яке вплинуло на національну культуру, і в тих умовах воно першим усвідомило у собі потребу колосальної праці для піднесення національно-політичної свідомості та організації українських народних мас. З тим більшим запалом і енергією вело воно ту роботу в своєму подальшому поході на Україну”¹⁴.

Про деякі моменти цього походу можна дізнатися з мемуарів Миколи Горбового, який був учасником тих подій. Він писав: “Від Новоселиці наші поїзди змінили вид, треба було показати всім, хто їде на Україну. На паровозі вивішено три великі жовто-блакитні прапори, а на вагонах – по одному. Крім цього, на вагонах були зроблені написи з Кобзаря, як-то “Вставайте, кайдани порвіте”, “Борітеся, поборете” і т. п.

Тоді пішла поголоска, що їдуть “австрійські козаки”... На кожен вокзал поїзд приїжджав під звуки стрілецького оркестру і хорового співу. А довгі часи простою давали змогу знайомитись із місцевими жителями і вести освідомляючу пропаганду”¹⁵.

Наведена цитата служить ще одним доказом того, що стрільці використовували всі можливі засоби агітації, щоб привернути увагу українського населення до національних проблем, які на той час гостро турбували суспільство.

За час короткого перебування їх на Поділлі найбільш яскраво себе проявила чота підхорунжого Дмитра Паліїва, яка активно допомагала органам місцевої влади у місті Бар. Стрільці тісно співпрацювали з міською управою й були ініціаторами українізації цього міста¹⁶.

З 17 березня Легіон УСС було переведено до Одеси і включено до окремої групи під командуванням архієпископа Вільгельма Габсбурга, прозваного серед стрільців Василем Вишиваним¹⁷.

В цьому місті воїни легіону перебували один тиждень. За той короткий період їм вдалося лише налагодити відносини з одеською “Просвітою” та її окремими діячами¹⁸.

За наказом австрійського командування стрільців було переведено до Херсона, а потім до Олександрівська (сучасне Запоріжжя). Тут уперше полк Українських січових стрільців вступив у бій з більшовицькими загонами, який став останнім боєм УСС у складі австрійської армії. В цьому місті стрільці перебували майже два місяці. Це дало їм змогу розгорнути в Олександрівську широку культурно-освітню, державотворчу діяльність. Один з них, учасник тих подій Б. Гнатевич згадував: “Дуже скоро увійшли січові стрільці у громадське життя місцевого населення та з’єднали в собі у нього повне довір’я і приязнь, УСС працювали в місцевих освітніх організаціях, основним чином у “Просвіті”, помагали налагодити українське шкільництво. З нашої ініціативи і при активній допомозі було редаговано тижневик “Січ”.

Після цілого дня праці та військових занять січові стрільці йшли до українського театру. Довколишні села та містечка запрошували до себе стрільців організувати у них читальні, освітні гуртки й театральні вистави”¹⁹.

Яскравим прикладом культурної діяльності УСС став той факт що “на прохання місцевих активістів командир полку Українських січових стрільців, отаман Осип Микитка звільнив декількох старшин від військових обов’язків і направив на роботу до земської управи та до “Просвіти” з метою широкої освітньої роботи”²⁰.

Спираючись на свідчення учасників тих подій, можна зробити висновки про те, що стрільці приділяли особливу увагу саме шкільній справі й освітній роботі серед місцевого населення, вважаючи цю галузь пріоритетною і відзначаючи, що саме вона у майбутньому принесе найбільше користі Україні. Підтверджуючи цю точку зору, наведемо слова Мирона Заклинського, який писав: “За допомогою стрільців з Галичини, з книгарень НТШ ім. Шевченка до Запоріжжя було доставлено величезну кількість наукової та художньої літератури на суму п’ять тисяч карбованців, в цей же час було відкрито курси з українознавства для залізничників та інших державних службовців”²¹.

З точки зору сучасності на ці історичні події це була масштабна акція, бо на той період українська книжка коштувала недешево, а з появою недорогих, проте, зроблених на професійному рівні книг освітня робота піднялася на більш високий, якісний рівень.

Крім праці на освітній ниві, Українські січові стрільці відзначалися й під час українізації міста. Саме за порадою останніх та при активному їх сприянні відбулася нижченаведена акція. У своїх спогадах один з учасників тих подій згадував: “Було видано наказ, щоб російські написи над крамницями і підприємствами змінити на українські протягом тижня. Трохи згодом термін було продовжено до десяти днів. Було зроблено візирець для українських написів, вибрано найбільш поширені назви і розповсюджено по місту. Це було зроблено, щоб уникнути і не допустити мовних і правописних помилок, бо в інших містах україномовні написи були написані жахливим жаргоном. За кілька днів почали з’являтися написи нашою мовою. Російсько-жидівська більшість, українізацію саботувала, вважала, що це поворот до некультурності, й насміхалась з нашої мови. Ви-

думували всякі мовні нісенітниці, якими бажали довести, що московська мова елітна і культурна, а наша мужицька і примітивна”²².

Проте, як зазначав автор, жителі міста змінили старі вивіски на нові. Скрізь, де тільки не з'являлися стрільці, вони намагались організувати народні школи, курси українознавства, проводили національні свята, завжди дотримувалися державної політики, стоячи на засадах самостійної України. У своїй праці С.Ріпецький так писав про ті події: “Усюди залунала українська мова, українська книжка розходилась масово. Населення міста приязно сприймало воїнів легіону. Масові прогулянки на Хортицю ставали національними маніфестаціями”²³.

Десятого червня групу архікнязя Вільгельма Габсбурга, в тому числі й Легіон УСС, було переведено до Єлисаветграда²⁴. Розташувавшись в останньому, стрільці отримали звістку, що до міста переведено етапні формації – Кіш та Вишкіл. Довгий час ці організації не могли допомогти своїм товаришам, які активно працювали на Наддніпрянській Україні, бо австрійське командування не наважувалося віддати наказ про їх переїзд. Це мало негативні наслідки для української державності бо тисяча досвідчених солдат і офіцерів, які мали великий досвід культурно-освітньої роботи, перебували осторонь цієї акції.

Майже три довгих місяці стрільці Коша УСС та Вишколу чекали на переїзд, а отримавши наказ, почали збиратися у дорогу. Всі дані про турботи з приводу переїзду можна знайти в листі хорунжого Левка Лепкого до професора Івана Боберського. Він був написаний у кінці травня 1918 р. У ньому зазначалося, що “з огляду на те що маємо наказ готуватись до від'їзду на Україну, братство заворушилось. Вибрано комісії: музичну, просвітню, театральну. Комісії зараз же взялися до роботи, тому що час короткий, а праці багато. Хочемо забрати з собою усі театральні сили УСС і організувати у Єлисаветграді осередок нашої головної команди – постійний польовий театр УСС. Просвітня комісія взялася за комплектування підручних бібліотек по сотнях, бо сотні будуть розміщені на Україні по селах, тому такі бібліотеки необхідні. Проектуємо ще й книгарню в Єлисаветграді з нашими виданнями для поширення українства в місті. Можна видавати і польовий листок, газету з узагальненням місцевих справ”²⁵.

З наведеного листа стає зрозумілим, що стрільці в Коші та Вишколі активно готувалися до переїзду, намагаючись взяти із собою все необхідне, аби на новому місці активно взятися до культурно-просвітньої роботи.

На підтвердження цієї думки можна навести уривок із звернення Центральної Управи до УСС. Вона була написана у Відні 20 травня 1918 р. У ній зазначаються: “В хвилі, коли Вишкіл і Кіш Українських січових стрільців вибирається на Україну, де Українські січові стрільці своїм завзяттям, хоробрістю й іншими гарними прикметами відзначились, Центральна управа Українських січових стрільців, проводжаючи славне стрілецтво найщирішими думками і бажаннями найкращих успіхів, вважає своїм обов'язком звернути увагу на завдання, що стоїть перед Легіоном УСС, а саме стрілецтво як рідне, українське національне військо, повне національної свідомості і національних ідеалів, повинне

поширювати скрізь серед українського населення національну свідомість, знання історії, літератури, краю і людей, пісні і музики, шанування культу всього рідного, своїх національних пам'яток, свого минулого. Все це може відбуватися у вигляді розмов, викладів. Давати музичні і пісенні виступи, театральні вистави. Засновувати просвітні і культурні товариства, заохочувати народ звертатися до української історії, наприклад, садити пам'ятні дерева, заводити публічні бесіди, ставити пам'ятники, засновувати бібліотеки і т.п. Так само важливо дбати скрізь по селах і містах, де не прийшлося би стрільцтву побувати, про гарний і охайний вигляд своїх квартир, своїх збірних станиць, кухонь, про гарний вигляд доріг, стежок, мостів, огорожі та про українські гарні написи, яких порядок вимагає. Добрий приклад має великий вплив, поле діяльності тут для стрільцтва і велике, і надзвичайно відповідальне”²⁶.

Це ще один доказ того що керівництво легіону продумано й зважливо підходило проблеми по підвищення культурно-освітнього та національно-патріотичного рівня жителів Наддніпрянської України.

7 червня 1918 р. перші сотні Вишколу УСС вирушили до Єлисаветграда. По приїзді їх було розміщено в селі Грузькому, а Кіш – у селах Іванківці й Карлівці. Бойові частини легіону перебували поруч, у селі Маслянівка²⁷.

З прибуттям на місце дислокації стрільці з Коша і Вишколу включилися в роботу та почали разом із своїми товаришами працювати на культурно-освітній ниві.

Слід зазначити, що на той час Єлисаветград мав давні традиції українського національно-культурного центру. Тут був осередок родини Тобілевичів, – братів Саксаганського, Садовського і Карпенка-Карого. Також на той час так мешкали письменник Василь Мова й основоположник української кооперації Микола Левицький. Як писав С.Ріпецький, “В місті було багато інтелігентних родин, свідомих українців, які щиро вітали та гостинно приймали в своїх будинках стрільців”²⁸.

Активну участь воїни Легіону взяли у роботі місцевої “Просвіти”. Як зазначав в своїй праці Б.Гнатевич “спільно з місцевими діячами та організаціями наші старшини та стрільцтво організувало читальні, народні школи, аматорські гуртки, кооперативи, проводили курси української мови й українознавства та допомагали в організації військових українських частин. До постійної праці в тих організаціях призначали багатьох людей з Вишколу УСС”²⁹.

Інший дослідник стрільцтва С. Ріпецький писав, що “по селах, де стояли УСС, ожила широка культурно-освітня праця, улаштовано багато гуртків та викладів. Селяни зацікавились книжками, і вони почали масово розходитись, селянсько-стрілецькі гуртки ставили театральні вистави”³⁰.

Слід відзначити, що серед аматорських труп найбільш яскраво проявили себе воїни гуцульської сотні. Один з учасників тих подій у своїх спогадах згадував: “У гуцульській сотні виникла думка зложити аматорський театральний гурток, який працював би разом з місцевим гуртком “Просвіти”. Почали готувати виставу “Перехитрили”, гурток

складався з самих підстаршин та стрільців. Вистава відбулася в stodолі заможного господаря, син якого був головою “Просвіти” і свідомим українцем-інтелігентом. Другу виставу “Невольника” почали підготовлять, але були відкликані”³¹.

Крім вищезгаданих аматорських гуртків, у Єлисаветграді з’явився професійний стрілецький театр, в якому працювали зокрема Л. Новіна-Розлуцький, І.Рубчак, Л.Гринішак та О.Гірняк. Софія Тобілевич – дружина Івана Карпенка-Карого – у своїх спогадах писала про діяльність останнього: “Селяни з великою охотою бували на всіх стрілецьких виставах. Од народу голці не було де впасти, а тиша впродовж усіх дій не наче в церкві”. Ставились вистави “Сватання”, “Пошились в дурні”, “Невольник”, комедія Івана Франка “Учитель”³².

Також треба відзначити, що, крім театральних вистав стрільці розгорнули й музичну діяльність. Як зазначав в своїй праці Б.Гнатевич, “В селі Грузькому було проведено великий Шевченківський концерт за участю стрілецького хору та оркестру”³³.

Про останній можна також знайти дані у мемуарах Степана Онуфрика, в яких він повідомляв, що “з переведенням до Єлисаветграда на Херсонщині розпочалась наша безперервна щоденна праця. В день ходили на щоденні проби, а вечором – грати до стрілецького театру. Грали в міському театрі та в міському парку. Так минуло літо 1918 року”³⁴.

Всі ці заходи що їх організовували стрільці, користувалися шаленою популярністю в українського населення. На підтвердження цієї думки звернемося до спогадів С. Тобілевич. У них вона згадувала, що “коли в неділю стрілецький хор співав у церкві під час Служби Божої, то народу було так багато, як на Великдень, або коли у школі відбувалися реферати з історії України, то людей було повно, а коли ввечері грали якусь комедію чи драму, то половина людей стояли за театром, заглядаючи через шпари в дошках і доспіваючи у своїй фантазії те, чого око недобачило і вухо недочуло”³⁵.

Далі С. Тобілевич повідомляла про активну діяльність стрільців на культурно-освітній ниві: “Під проводом старшин, з участю знавців свого діла – артистів, музик – позаводили вони виклади шкільної науки для дітей і дорослих, світляні картини, концерти й народні гулянки. Було створене спільною працею велике діло культури, що зацікавило й привабивило до них усю околицю”³⁶.

На нашу думку, за той короткий час, коли стрільці перебували в Єлисаветграда, вони відіграли позитивну роль в українському житті, з честю пронесли національну ідею та залишили по собі пам’ять серед широких мас народу.

Проте активна культурно-освітня і національно-патріотична діяльність стрільців викликала негативну реакцію з боку австрійського командування й гетьманського уряду. Як зазначав С. Ріпецький, “Конфлікти між австрійською військовою владою та Українським січовим стрілецтвом загострилися ще більше. Невиконання військових наказів по ліквідації селянських повстань, небажання роззброювати села і конфісковувати харчі, вороже відношення до гетьманської влади, всі ці

чинники призвели до переведення Легіону УСС з України”³⁷.

Як згадував один з учасників тих подій, “стрільці на кожному кроці боронили українське населення перед кривдами мадярських та інших військових частин. Хоча архікнязь Вільгельм Габсбург, до групи якого належав легіон, боронив їх на кожному кроці і прихильно ставився до стрільців, та постійні доноси проти УСС з боку інших австрійських командирів призвели до того, що полк УСС було переведено на Буковину”³⁸.

Ця подія відбулась на початку жовтня 1918 р. Перебували стрільці в околицях Єлисаветграда трохи більше чотирьох місяців.

Восьмого жовтня³⁹ перші ешелони УСС почали покидати місто. Всього Українські Січові Стрільці перебували на території Наддніпрянської України трохи більше семи місяців.

На цьому завершується період перебування Легіону УСС на “Великій Україні”, як називали галичани українські землі у складі Російської імперії.

Перебування тут стрільців мало винятково позитивне явище для української культури. С. Тобілевич, зазначала, що “під час перебування січовиків на Україні ми всі бачили не буденних людей, а якихось казкових лицарів, що задля високої ідеї життя приносять високі жертви. Ми всі бачили всі можливі заходи, щоб збудити народ з вікового кам'яного сну, щоб запалити в ньому вогник самосвідомості, національного і людського чуття. Школи, бесіди, театральні вистави – все це енергійно й уміло проведено в життя покинутого інтелігенцією й забутого нашого селянства. І коли б не сила всяких супротивних течій, цей закуток степовий за рік-два зробився б культурним осередком України”⁴⁰.

Наведені слова є яскравим фактом, який підкреслює, основні риси Легіону УСС. Їхня освітня та державотворча діяльність спиралася виключно на національні інтереси, які полягали у створенні самостійної, незалежної Української держави. Це була основна мета, за яку стрільці віддавали своє життя, нагадуючи своїми вчинками козацтво. Від самого свого існування останні намагалися дотримуватись тих законів, за якими жили славні запорожці. Вони підхопили стяги визвольної боротьби і вже у ХХ ст. створили нове українське військо, яке за морально-вольовими якостями було схоже на своїх славних предків. С. Тобілевич порівнювала Легіон УСС із запорожцями: “Коли усе, що коли-небудь доводилось читати й чути про стародавні традиції Запорізької Січі, то мимохідь родиться порівняння поміж давнім військовим товариством і сучасною стрілецькою громадою. В загальних рисах їх військової організації багато є спільного, тільки в більш м'якших формах ті запорізькі форми виявляються. Головні основи й підвалини того лицарського ордену мають взірцем стару Січ. Ота безмежна любов до України, до волі, до народу готовність для нього жити й умерти, байдужість до видимої смерті, братерські відносини до товаришів роблять їх справжніми лицарями без жодного сумніву чи докору”⁴¹.

Взявши від своїх предків все найкраще, стрільці активно почали відстоювати народні інтереси, заклавши підвалини сучасного українського війська та національної самосвідомості. Остання виражалася в різних

формах, починаючи від стрілецьких пісень і закінчуючи науковими й історичними працями та публікаціями. Стрілецький театр, хор, оркестр – всі вони були спрямовані на одну мету, щоб з допомогою мистецтва донести до слухача основну національну ідею. Сіючи зерно істини і справедливості залишали після себе хоробрі воїни легіону розбурхане море почуттів та піднесення національної самосвідомості. Народ підхоплював усі їхні починання й увібрав у себе все, що залишили після себе стрільці. Особливо це проявилось в їх піснях. Вони так захопили населення, що більшість з них стали народними. Наприклад, стрілецьку пісню “Іхав стрілець на війноньку” відомий український композитор Микола Леонтович записав її на Поділлі та подав як народну⁴². Стрілецька пісня так полюбилася народу, що її не могла викоренити навіть радянська влада. Це стосується й пісні Левка Лепкого “Гей видно село”. Вона була настільки популярна, особливо в Центральній Україні, що у двадцяті роки більшовики допустили її до тодішнього репертуару тільки з трохи зміненим текстом (замість “стрільці січовії” стало “стрільці червонії”)⁴³.

Всі ці факти свідчать, що діяльність останніх не пропала марно, вона залишилася в серцях людських. І навіть після того як Легіон УСС припинив своє існування, їхні ідеї постійно перебували на головних ролях у суспільній думці. Духовна спадщина Українських Січових Стрільців багатогранна. Складовими її є національна ідеологія виховання, освіта та просвіта, усна творчість, пісенно-поетична, літературно-мемуаристична, хорова, театральна, музична, що плідно збагатили й поповнили національну скарбницю, яка навіки залишилася у спадщині народу і зайняла заслужене місце в українській культурі та в історії, держави.

---

¹ Стефанів З. Військові сили часів Центральної Ради // Історія Українського Війська. – Вінніпег, 1953. – С. 396.

² Там само – С. 412.

³ Там само – С. 412-413.

⁴ Ріпецький С. Українське Січове Стрілецтво, Визвольна ідея і Збройний Чин. – Нью-Йорк, 1956. – С. 55.

⁵ Гнатевич Б. Українські Січові Стрільці // Історія Українського Війська. - Вінніпег, 1953. – С. 345.

⁶ Ріпецький С. Вказ. праця. – С. 149.

⁷ Гнатевич Б. Вказ. праця. – С. 356.

⁸ Думін О. Історія Легіону Українських Січових Стрільців 1914-1918. – Львів, 1936. – С. 246-247.

⁹ Гірняк Н. Організація і духовний ріст Українських Січових Стрільців. – Філадельфія, 1955. – С. 76.

¹⁰ За волю України :Історичний збірник УСС. – Нью-Йорк, 1967. – С. 200-201.

¹¹ Там само. – С. 200-201.

¹² Ріпецький С. Вказ. праця, – С. 187.

¹³ Гнатевич Б. Похід на Україну // Українські Січові Стрільці 1914-1920 – Монреаль, 1955. – С. 97.

-
-
- 14 Ріпецький С. Вказ. праця – С. 187.
15 Горбовий М. Виїзд УСС на Велику Україну // Історичний календар Червоної Калини на 1932 рік. – Львів, 1931. – С. 68.
16 Ріпецький С. Вказ. праця. – С. 188.
17 Стефанів З. Доба Гетьманщини // Історія Українського Війська. – Вінніпег, 1953. – С. 447.
18 Заклинський М. Січові Стрільці на Херсонщині // Історичний календар Червоної Калини на 1933 рік. – Львів, 1932. – С. 26-27.
19 Гнатевич Б. Вказ. праця. – С. 98.
20 Заклинський М. Вказ. праця. – С. 55.
21 Там само. – С. 56.
22 Там само. – С. 55-56.
23 Ріпецький С. Вказ. праця. – С. 192.
24 Там само. – С. 194.
25 За волю України. – С. 434-435.
26 Там само. – С. 436-437.
27 Стефанів З. Вказ. праця. – С. 450.
28 Ріпецький С. Вказ. праця. – С. 194.
29 Гнатевич Б. Вказ. праця. – С. 99.
30 Ріпецький С. Вказ. праця. – С. 194.
31 Левицький В. Мельпомена серед Стрільців губернія // Історичний календар Червона Україна на 1935 рік. – Львів, 1934. – С. 80-81.
32 Тобілевич С. Рідні Гості. – Нью-Йорк, 1954. – С. 21-22.
33 Онуфрик С. Оркестр Українських Січових Стрільців // Історіографічний календар Червоної Калини на 1934 рік. – Львів, 1933. – С. 131-132.
34 Там само. – С. 131-132.
35 Тобілевич С. Вказ. праця. – С. 19-20.
36 Там само. – С. 19-20.
37 Ріпецький С. Вказ. праця. – С. 200.
38 За Волю України. – С. 200.
39 Ріпецький С. Вказ. праця. – С. 200.
40 Тобілевич С. Вказ. праця. – С. 26-27.
41 Там само. – С. 30.
42 Ріпецький С. Вказ. праця. – С. 147.
43 Там само. – С. 147-148.

